

AZƏRBAYCANIN ENERJİ EHTİYATLARI VƏ ONLARDAN İSTİFADƏNİN MÖVCUD VƏZİYYƏTİ

Elşən Bağırzadə

iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru

Bakı - 2014

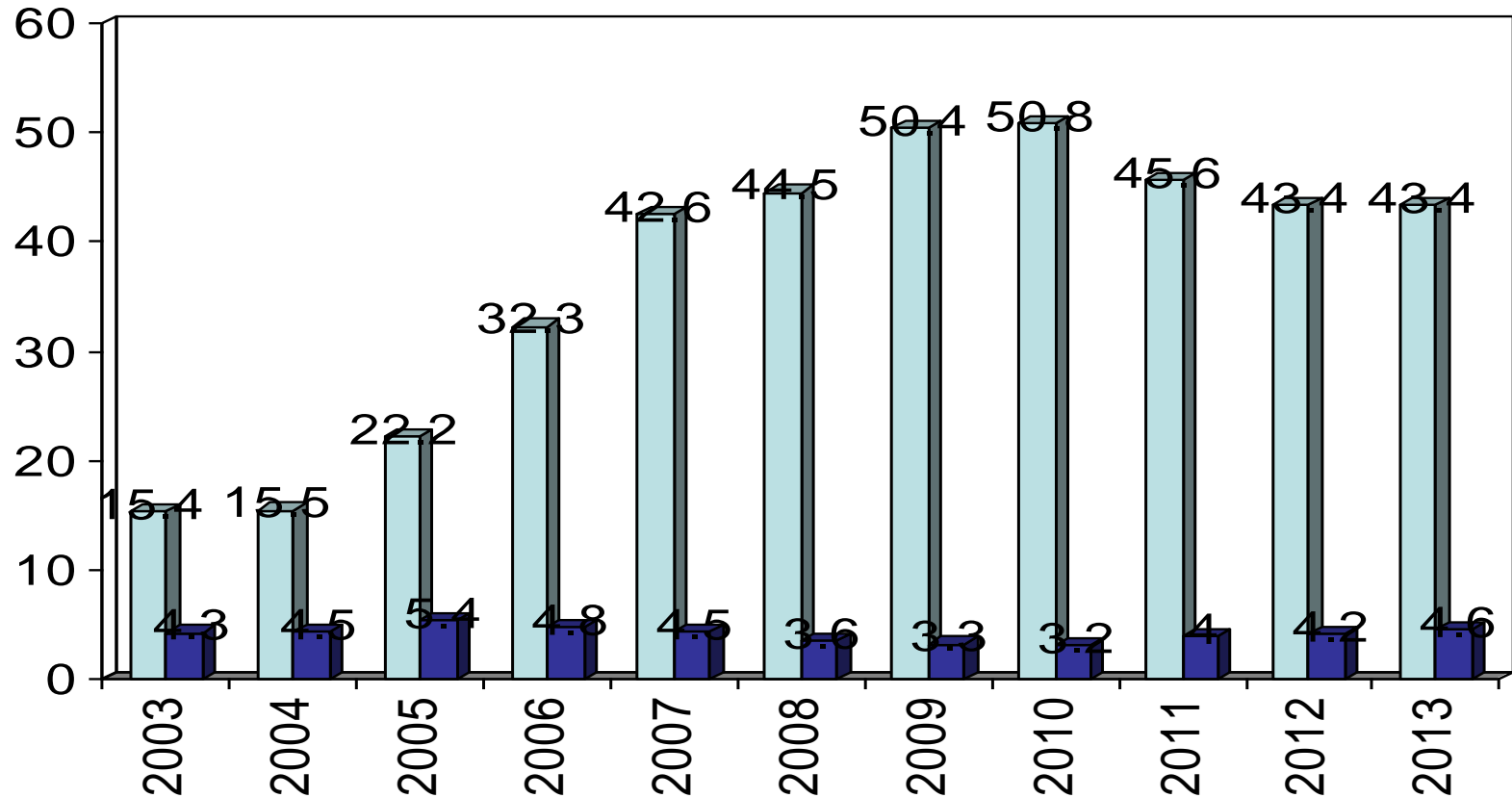
AZƏRBAYCANIN NEFT EHTİYATLARI

Göstəricilər	2013
Kəşf edilmiş neft ehtiyatı, milyard ton	1,0
Kəşf edilmiş neft ehtiyatı, milyard barel	7,0
Kəşf edilmiş dünya neft ehtiyatındaki payı, faiz	0,4%

**Mənbə: “BP Statistical Review of World Energy,
June 2014”**

AZƏRBAYCANDA İLLİK NEFT İSTEHSALI VƏ İSTEHLAKI

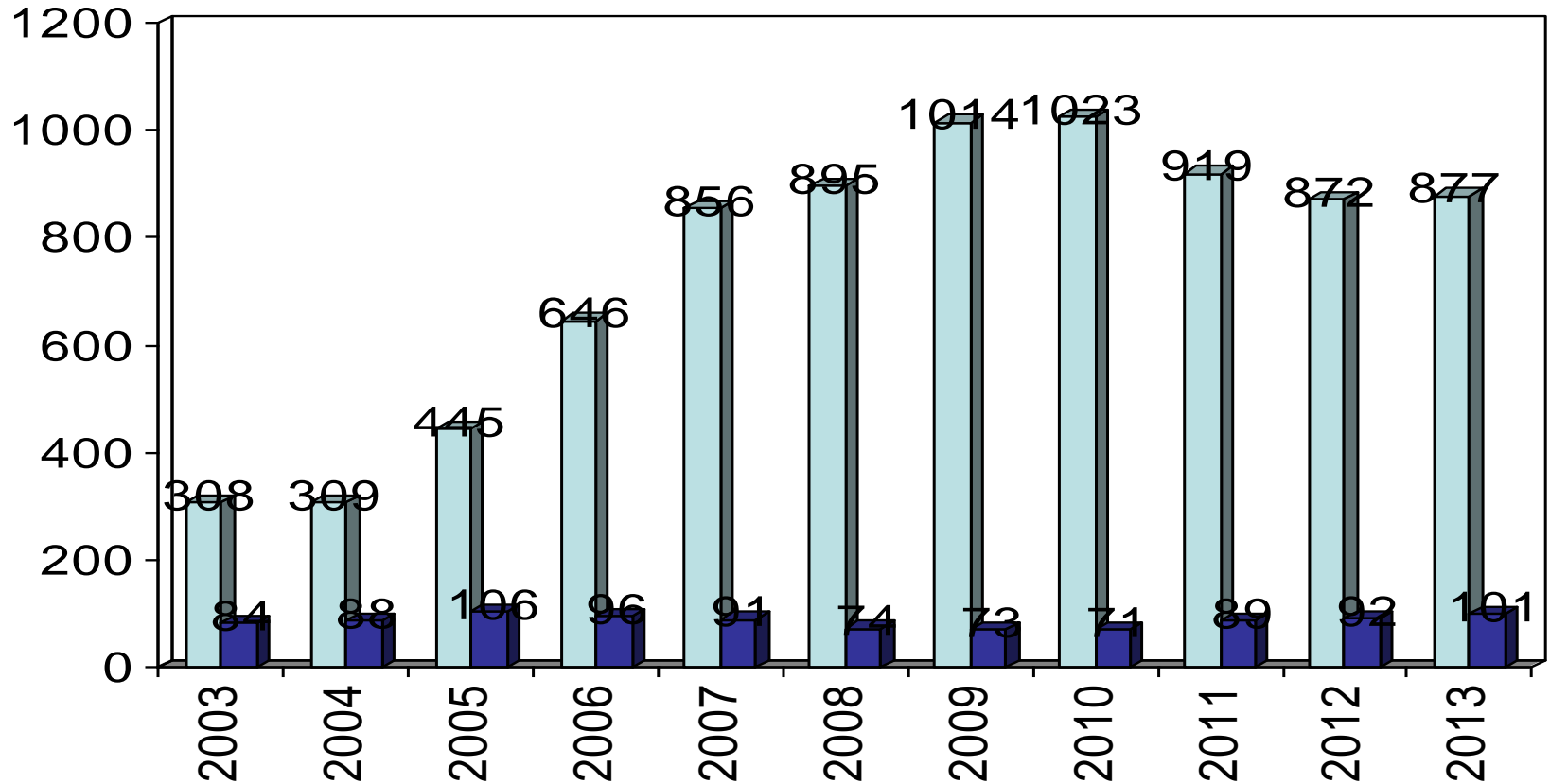
■ İllik neft istehsalı, milyon ton ■ İllik neft istehlakı, milyon ton

Mənbə: "BP Statistical Review of World Energy, June 2014"

AZƏRBAYCANDA GÜNLÜK NEFT İSTEHSALI VƏ İSTEHLAKI

■ Günlük neft istehsalı, min barel ■ Günlük neft istehlakı, min barel

Mənbə: "BP Statistical Review of World Energy, June 2014"

AZƏRBAYCANDA GÜNLÜK NEFT İSTEHSALI VƏ İSTEHLAKI

- **2013-cü ildə Azərbaycanada günlük 877 min barel neft istehsal olunub** ki, bu da həmin il dünyada günlük neft istehsalının **1,1%-ni** təşkil etmişdir.
- Həmin il Azərbaycanada **günlük neft istehlakı isə 101 min barel** olmuşdur ki, bu da **dünyada günlük neft istehlakının 0,1%-ni** təşkil edir.

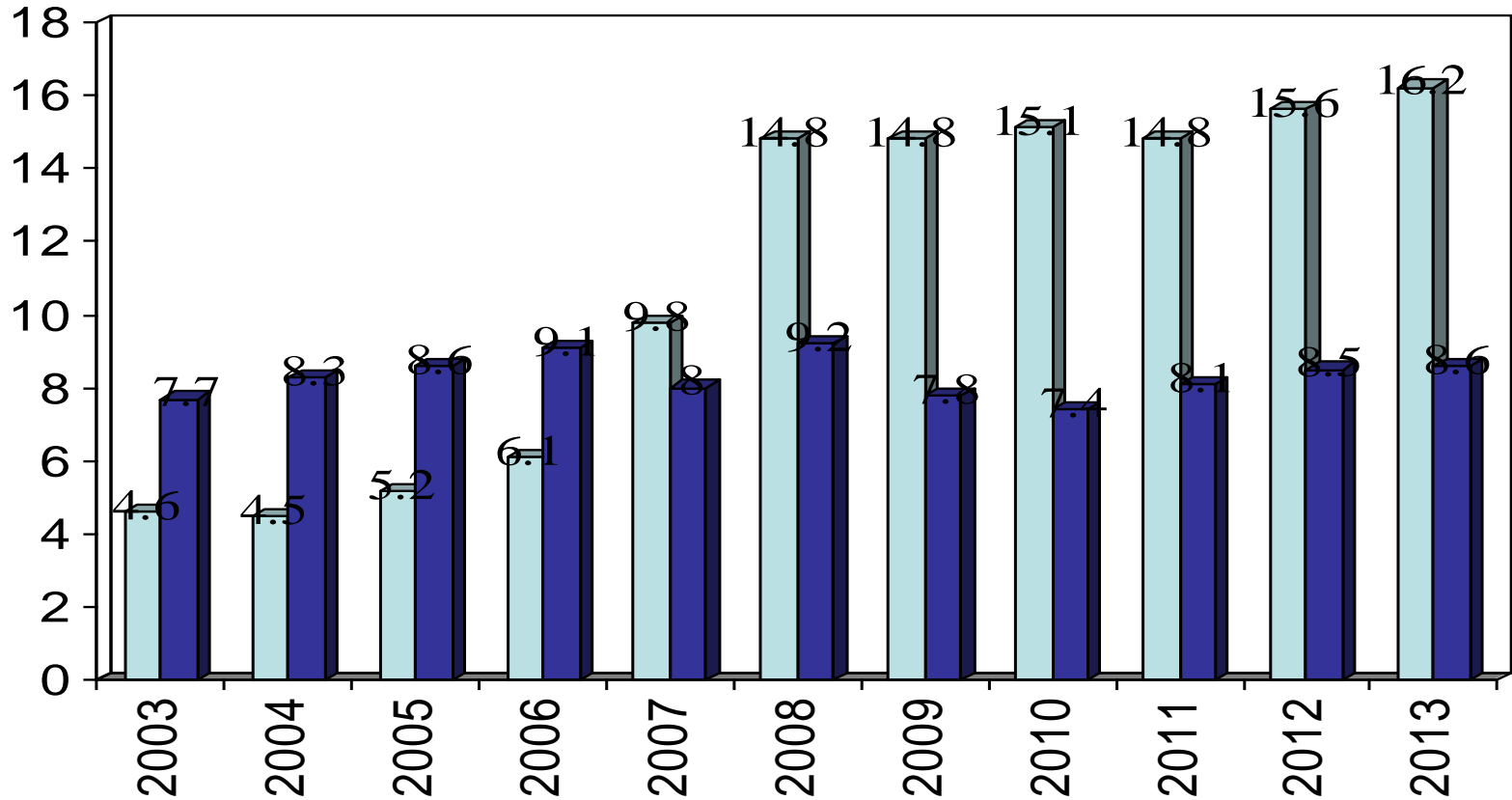
AZƏRBAYCANIN TƏBİİ QAZ EHTİYATLARI

Göstəricilər	2013
Kəşf edilmiş təbii qaz ehtiyatı, trilyon m ³	0,9
Kəşf edilmiş dünya təbii qaz ehtiyatındakı payı, faiz	0,5%

Mənbə: “BP Statistical Review of World Energy, June 2014”

AZƏRBAYCANDA İLLİK TƏBİİ QAZ İSTEHSALI VƏ İSTEHLAKI

■ İllik təbii qaz istehsalı, milyard m³ ■ İllik təbii qaz istehlakı, milyard m³

Mənbə: "BP Statistical Review of World Energy, June 2014"

AZƏRBAYCANDA İLLİK TƏBİİ QAZ İSTEHSALI VƏ İSTEHLAKI

- **2013-cü ildə** Azərbaycanada illik **16,2** milyard m³ təbii qaz istehsal olunub ki, bu da həmin il **dünyada illik təbii qaz istehsalının 0,5%-ni** təşkil etmişdir.
- Həmin il Azərbaycanada **illik təbii qaz istehlakı isə 8,6** milyard m³ olmuşdur ki, bu da **dünyada illik təbii qaz istehlakının 0,3%-ni** təşkil edir.

AZƏRBAYCAN NEFT İSTEHSALI TARİXİNDƏN

- Hələ ***Qədim və Orta əsrlərdə Azərbaycan ərazisində neft çıxarılmış*** və bu neft İran, Orta Asiya və Şimali Qafqaz bölgələrinə daşınmışdır.
- 1847-1848-ci illərdə ilk dəfə Bibiheybət və sonra Balaxanı yataqlarında ***mexaniki üsulla qazılmış quyulardan*** sənaye əhəmiyyətli neft alınmış və həmin ildən də Azərbaycanın neft sənayesinin inkişafı başlanır.
- 1859-cu ildə ***Bakıda ilk neftayırma zavodu*** (qurğusu) tikilir.
- 1863-cü ildə Cavad Məlikov Bakıda kerosin zavodu tikdirdi və ***dünyada ilk dəfə neftayırma prosesində soyuduculardan istifadə etdi.***

AZƏRBAYCAN NEFT İSTEHSALI TARİXİNDƏN

- XIX əsrin sonunda neft sənayesində fəaliyyət göstərən 167 sahibkarın 49-u (24,8%) **azərbaycanlı** olmuşdur.
- O dövrdə neft sənayesinin inkişafında milli "**neft milyonçuları**"nın (Hacı Zeynalabdin Tağıyev, İsa bəy Hacınski, Murtuz Muxtarov, Şəmsi Əsədullayev, Seyid Mirbabayev və b.) böyük fəaliyyətləri olmuşdur.
- 1874-cü ildə **Bakıda ilk səhmdar neft şirkəti** - "Bakı neft cəmiyyəti" yaradılır.
- 1873-cü ildə milliyətcə İsveç olan **Robert Nobel Bakıya gəlir**, neftlə əlaqədar iqtisadi yüksəlişin şahidi olur. 1876-cı ildə Nobel qardaşları Bakıda neft hasilatı və emalı üzrə neft şirkəti yaradırlar. O vaxtlar Azərbaycanda bir sıra neft mədənləri, neft emalı zavodları, **ilk dəfə Xəzər dənizində quraşdırılmış neftdaşıyan tanker**, barjlar, dəmir yolları, mehmanxanalar və s. Nobel qardaşlarına məxsus idi.

AZƏRBAYCAN NEFT İSTEHSALI TARİXİNDƏN

- 1878-ci ildə Balaxanı yatağı ilə Bakı neftayırma zavodunu birləşdirən 12 km uzunluğunda **Rusiyada ilk neft kəməri inşa edilir.**
- 1883-cü ildə **Bakı-Batum dəmir yolu tikilib istifadəyə verilir** ki, bu da neft və neft məhsullarının Avropa ölkələrinə ixrac edilməsində mühüm əhəmiyyətə malik idi.
- 1883-cü ildən **Rotşild** Bakıda maliyyə-kredit əməliyyatlarına başlayır və neftin satışı ilə məşğul olmağa başlayır. 1886-cı ildə Rotşildin Xəzər-Qara dəniz neft şirkəti yaradıldı. 1890-cı ildə Rotşildin bankı Bakı neftinin ixracının 42%-nə nəzarət edirdi.
- 1899-cu ildə **Azərbaycan neft hasilatı və emalı üzrə dünyada birinci yerə çıxmış, dünya neft hasilatının yarısını vermişdir.**
- 1901-ci ildə Azərbaycanda 11 mln. ton neft hasil edilmişdir ki, bu da **dünya neft hasilatının 50%-dən çoxunu təşkil edirdi.**

AZƏRBAYCAN NEFT İSTEHSALI TARİXİNDƏN

- 1880-ci ildə məşhur kimyaçı-alim **D.İ.Mendeleyev** Bakı neftinin dünya bazarlarına çıxarılmasını təmin etmək üçün **Bakı-Batum neft kəmərinin çəkilməsini təklif edir**. Bu kəmərin uzunluğu 833 km, d.-200 mm olub tikintisi 1897-ci ildə başlanır və 1907-ci ildə başa çatdırılır.
- **Neft sənayesinin milliləşdirilməsi ərəfəsində** Azərbaycanda 270 neft istehsal edən müəssisə, neft quyuların qazılması ilə məşğul olan 49 orta və kiçik firmalar, neftin emalı ilə məşğul olan 25 firma, 100-dən artıq mexaniki sexlər, təmir emalatxanaları və s. fəaliyyət göstərirdilər.
- Neft hasilatı 1941-ci ildə 23,6 mln. tona çatdırılır ki, bu da o dövrdə **SSRİ-nin neft hasilatının 76%-ni** təşkil edir.
- 1941-1945-ci illərdə müharibə dövründə **neft avadanlıqlarının və neftçi mütəxəssislərin SSRİ-nin şərq rayonlarına (Tatarıstan, Türkmənistan, Başqırdıstan və s.) köçürülməsi** ilə əlaqədar Azərbaycanda neft hasilatı 11,1 mln. tona düşür.

AZƏRBAYCAN NEFT İSTEHSALI TARİXİNDƏN

- 7 noyabr 1949-cu ildə **“Neft Daşları”**nda 942 m dərinlikli 1№-li quyuyu (Qala lay dəstəsindən) gündə 100 ton hasilatla istismara daxil oldu və dənizdə neftçıxarmanın əsasını qoydu. **Dünya təcrübəsində ilk dəfə açıq dənizdə estakada dirəkləri üzərində dəniz mədəni** tikilmişdir.
- 1970-ci ildə **“Xəzərdənizneft” İstehsalat Birliyi (İB) yarandı** və SSRİ Neft Sənayesi Nazirliyi Xəzərdə Azərbaycan neftçilərinin dəniz şəraitində iş aparmaq təcrübəsini nəzərə alaraq Xəzərin bütün sektorlarında (həmin ildən Xəzər sektorlara bölündü) **geoloji-kəşfiyyat, qazma, işlənmə, istismar və digər işlərin aparılmasını Azərbaycan neftçilərinə həvalə etdi.**
- 80-ci illərdə üzən qazma qurğularının sayı 11-ə çatdı və onlardan istifadə nəticəsində, indi Azərbaycan neftinin əsas hissəsini təşkil edən dənizin **80-350 m dərinlikdə yatan zəngin neft ehtiyatlarına malik olan yataqlar kəşf olundu (Günəşli, Çıraq, Azəri və b.).**
- 1978-1989-cu illər arasında dünyada analoqu olmayan 450 milyon dollarlıq **Dərin Dəniz Özülləri zavodu** tikilərək istifadəyə verilmişdir.

AZƏRBAYCAN NEFT İSTEHSALI TARİXİNDƏN

- 1994-cü il sentyabrın 20-də Bakıda "Gülüstan" sarayında Qərbin neft şirkətləri ilə bağlanmış neft sazişi müstəqil Azərbaycan Respublikasının tarixinin yeni səhifəsini açmışdır.
- Sonradan haqlı olaraq **"Əsrin müqaviləsi"** adlandırılan bu saziş həqiqətən müstəqil Azərbaycanın neft sənayesi tarixinə əbədi həkk olundu. **Azəri-Çıraq-Günəşli (dərin sulu hissəsi) yataqlarının işlənməsi üzrə "Məhsulun Pay Bölgüsü"** sazişi dünyanın 8 ölkəsinin 13 məşhur neft şirkəti ilə imzalanmışdır.

“ƏSRİN MÜQAVİLƏSİ”

- **1994-cü il sentyabrın 20-də Bakıda Gülüstan sarayında** Xəzərin Azərbaycan sektorundakı "Azəri", "Çıraq", "Günəşli" (AGÇ) yataqlarının dərin su qatlarındakı neftin birgə işlənməsi haqqında **"məhsulun pay bölgüsü"** tipli müqavilə imzalanmışdır.
- Müqavilə öz tarixi, siyasi və beynəlxalq əhəmiyyətinə görə "Əsrin müqaviləsi" adlanmış, təxminən **400 səhifə həcmində və 4 dildə** öz əksini tapmışdır.
- "Əsrin müqaviləsi"ndə **dünyanın 8 ölkəsinin** (Azərbaycan, ABŞ, Böyük Britaniya, Rusiya, Türkiyə, Norveç, Yaponiya və Səudiyyə Ərəbistanı) **13 ən məşhur neft şirkəti** (Amoko, BP, MakDermott, Yunokal, ARDNŞ, LUKoyl, Statoyl, Ekson, Türkiyə Petrolları, Penzoyl, İtoçu, Remko, Delta) iştirak etmişdir.

“ƏSRİN MÜQAVİLƏSİ”

- Hazırda layihə üzrə iştirakçıların payı aşağıdakı kimidir:
 - Azərbaycan (Ey Si Ci) Limited - 11,6461%
 - BP Eksploreyşn (Caspian Si) Limited - 35,7828%
 - Statoyl Abşeron a.s. - 8,5633%
 - İNPEKS Sausvest Kaspian Si,Ltd - 10,9644%
 - Türkiyə Petrolleri A.O. - 6,75%
 - Ekson Azərbaycan Limited - Ekson Mobil - 8,0006%
 - İTOÇU Oyl Eksploreyşn (Azərbaycan) Limited - 4,2986%
 - Chevron TEksa co - 11,2729%
 - Amerada Hess - 2,7213%

“ƏSRİN MÜQAVİLƏSİ”

- “Əsrin müqaviləsi”nin imzalanması ilə o dövrdə *ilk dəfə olaraq Qərb sərmayəsi Xəzərin enerji ehtiyatlarının çıxarılması məqsədilə regiona gəlmişdir.*
- Sazişin işləmə müddəti **30 ildir.**
- Saziş üzrə işləri yerinə yetirmək üçün 12 fevral 1995-ci ildə **Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkəti (ABƏŞ)** yaradılmışdır.
- 1995-ci ilin oktyabrında ilkin neft layihəsinə sanksiya verilmişdir.

“ƏSRİN MÜQAVİLƏSİ”

- Müqavilə çərçivəsində *bu günə qədər 29 milyard dollar sərmayə qoyulmuşdur.*
- Müqavilə üzrə *ilk mənfəət nefti* 1999-cu ildə əldə edilmişdir.
- AÇÇ yataqlarında hazırda *günlük dünya neft istehsalının 1%-i* həyata keçirilir.
- 1997-ci ilin noyabr ayında hasilata başlandığı vaxtdan *2014-cü ilin birinci yarısının sonunadək AÇÇ yatağından 338 milyon ton (2,5 milyard barel) neft hasil edilmişdir.*
- 2014-cü il 20 Avqust tarixinə qədər Ceyhan terminalından AÇÇ nefti yüklənmiş *2 624 tanker yola salınmışdır.*
- 2004-cü ildən 2014-cü ilin birinci yarısının sonunadək *Azərbaycana 24.6 milyard kubmetrdən artıq səmt qazı* ötürülmüşdür.

“ƏSRİN MÜQAVİLƏSİ”

- Müqavilə üzrə əsas hadisələrin xronikası:
 - **1994, 20 sentyabr**: 20 sentyabr - Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkəti və xarici neft şirkətlərindən ibarət konsorsium Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda Azəri, Çıraq yataqlarının və Günəşli yatağının dərinlikdə yerləşən hissəsinin birgə işlənməsi və neft Hasilatının Pay Bölgüsü haqqında Saziş imzaladılar.
 - **1994, 12 dekabr**: Azərbaycan Parlamenti Hasilatının Pay Bölgüsü haqqında Sazişi (HPBS) ratifikasiya edir və onu həyata keçirmək üçün Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkəti təsis olundu.
 - **1998, 10 dekabr**: İlk ABƏŞ neftinin birinci barelləri Qərb Marşrutunun boru kəməri sisteminə vuruldu.
 - **1998, 12 yanvar**: İlk ABƏŞ neftinin birinci barelləri Şimal Marşrutu boru kəməri sisteminə vuruldu.
 - **1998, 24 mart**: Səhmdarlar birinci neft tankerini Novorossiyskdən (Rusiya) yola saldı.
 - **1999, 17 aprel**: Azərbaycan, Gürcüstan və Ukrayna prezidentləri Qərb İxrac Boru Kəməri Marşrutunu və Qara dənizin Gürcüstan sahilindəki Supsa Terminalını tətənə ilə açdılar.

“ƏSRİN MÜQAVİLƏSİ”

- **1999, 8 aprel:** Səhmdarlar birinci neft tankerini Supsadan (Gürcüstan) yola saldılar.
- **2006, 4 iyun:** BTC boru kəməri Ceyhan terminalından ilk nefti yola saldı.
- **2010, 13 sentyabr:** Bakı-Tbilisi-Ceyhan boru kəməri vasitəsilə dünya bazarlarına xam neftin bir milyardıncı bareli nəql edildi.
- **2012, 18 may:** Azəri-Çıraq-Günəşli yatağında 2 milyardıncı barel hasilat qeyd olundu.
- **2014, 22 aprel:** Ceyhan terminalında Bakı-Tbilisi-Ceyhan kəməri ilə nəql edilmiş neftin yüklənildiyi 2500-cü tanker yola salındı.

“ŞAHDƏNİZ” LAYİHƏSİ

- Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda yerləşən "Şahdəniz" perspektiv sahəsinin kəşfiyyatı, işlənməsi və hasilatın pay bölgüsünə dair **Saziş 4 iyun 1996-cı ildə imzalanmış, həmin ilin oktyabr ayının 17-də qüvvəyə minmişdir.**
- **Saziş iştirakçılarının pay bölgüsü** aşağıdakı kimidir:
 - Statoyl (Norveç) – 26%
 - BP (Böyük Britaniya) – 25%
 - ARDNŞ – 10%
 - LUKAcip (Rusiya-İtaliya) – 10%
 - NIKO (İran) – 10%
 - Total (Fransa) - 10%
 - TPAO (Türkiyə) – 9%
- "Şahdəniz" perspektiv strukturu Xəzər dənizində, **Bakıdan cənub-şərqə 55 km məsafədə, dənizin dərinliyinin 50 m-dən 500 m-ə qədər olan hissəsində yerləşir.**
- **Sazişə görə işlənmə müddəti 30 ildir, bu müddət daha 5 il artırıla bilər.**
- İşləri həyata keçirmək üçün BP Eksploreyşn ("Şahdəniz") Ltd. şirkəti yaradılmışdır.

“ŞAHDƏNİZ” LAYİHƏSİ

- Şahdəniz (ŞD) yatağı **1999-cu ildə kəşf edilmişdir.**
- Kollektorda 40 trilyon kub fut – **1 trilyon kub metr qaz ehtiyatı ilə bu yataq dünyanın ən böyük qaz-kondensat yataqlarından biridir.**
- Şahdəniz Mərhələ 1 üzrə əməliyyatlara 2006-cı ildə başlanılıb. **Mərhələ 1 üzrə maksimum hasilat ildə 9 milyard kub metr qaz (mlrd.km/il) və gündə 50000 barel kondensat təşkil edir.**
- BP şirkəti və Şahdəniz tərəfdaşları **bu vaxtadək Şahdəniz Mərhələ 1 layihəsinə 9 milyard ABŞ dolları dəyərində investisiya yatırılıb.**
- Şahdənzədə hasilat başlandıqdan **2014-cü ilin üçüncü rübünün sonunadək yataqdan 55,2 milyard kubmetr (təqribən 1950 milyard standart kubfut) qaz və 14,2 milyon ton (təqribən 113,3 milyon barel) kondensat hasil edilib.**

“ŞAHDƏNİZ” LAYİHƏSİ

- ***Şahdəniz Mərhələ 2 və ya Yatağın Tammiqyaslı İşlənməsi (YTI) layihəsi*** ŞD Mərhələ 1 layihəsindən hasil olunan illik 9 milyard kub metr qazdan əlavə 16 milyard kub metr qaz hasil edəcək nəhəng bir layihədir.
- Qazın hasil edilməsi və onun Gürcüstan-Türkiyə sərhədinə çatdırılması üçün təxminən ***28 milyard ABŞ dolları dəyərində kapital qoyuluşuna ehtiyac vardır.***
- Bundan sonra ***əlavə kəmərlər sistemləri Cənub Qaz dəhlizi marşrutu üzrə 6 milyard kub metr qazı Türkiyəyə, əlavə 10 milyard kub metr qazı isə Avropadakı bazarlara çatdıracaq.***
- Şah Dəniz qazı ***2500 metr hündürlüyə qalxaraq və dəniz dibində 800 metr dərinliyinə enərək 3500 kilometr məsafə boyunca nəql ediləcək.***
- İlk qaz Gürcüstan və Türkiyəyə satılmaqla 2018-ci ilin sonlarına nəzərdə tutulur, Avropaya isə qazın bundan təxminən bir il sonra çatdırılacağı planlaşdırılır.

“BAKI-NOVOROSSIYSK” NEFT KƏMƏRİ

“BAKI-NOVOROSSIYSK” NEFT KƏMƏRİ

- Şimal istiqamətində çəkilən Bakı-Novorossiysk neft kəmərinin *uzunluğu 1330* kilometrdir.
- Boru kəmərinin *diametri 530 mm-dir*.
- **ARDNŞ** kəmərin 231 km uzunluğunda olan Azərbaycan ərazisi ilə keçən hissəsinin operatorudur.
- Kəmərin Rusiyadan keçən hissəsinin operatoru **Transneft**dir.
- **Borunun neftlə doldurulmasına 1996-cı ilin oktyabrında** başlanılmışdır.
- Kəmərin *maksimum ötürmə qabiliyyəti gündə 105 min barel, ildə isə 5 milyon tondur*.
- Bakı-Novorossiysk neft kəmərinin **3 nasos stansiyası (Səngəçal, Sumqayıt və Siyəzən) var**.
- Kəmərin **ölçmə stansiyası Şirvanovkada** yerləşir.

“BAKI-SUPSA” NEFT KƏMƏRİ

- Bakı-Supsa Qərb İxrac Boru Kəməri Xəzərin Azərbaycan sektorunda hasil edilən neftin Gürcüstandan keçməklə dünya bazarlarına nəqlini həyata keçirir.
- Xam neft Gürcüstanın ***Supsa terminalında tankerlərə yüklənərək Bosfor boğazından keçməklə*** Avropa bazarlarına yola salınır.
- ***Uzunluğu 833 kilometr*** olan QİBK Səngəçal terminalından başlayaraq Gürcüstan sahilindəki Supsa terminalına qədər uzanır.
- ***Diametri 530 mm*** olan kəməər 1997-1998-ci illər ərzində tikilmişdir.
- ***Supsada ilk dəfə neft 1999-cu il aprelin 8-də*** gəmilərə yüklənmişdir.

“BAKI-SUPSA” NEFT KƏMƏRİ

- Kəmərin obyektlərinə 3-ü Azərbaycanda, 3-ü Gürcüstanda olmaqla **6 nasos stansiyası, 2 təzyiqləndirmə stansiyası** (hər ikisi Gürcüstandadır), **1 ərzinburaxma stansiyası** (Azərbaycanda) aiddir.
- Kəmər **Supsada 4 rezervuara** malikdir.
- **Rezervuarların ümumi həcmi 1 milyon bareldir.**
- Kəmərin **gəmiyükləmə qabiliyyəti 600 000 bareldən 1 milyon barelə** qədərdir.

“BAKI-TBİLİSİ-CEYHAN” NEFT KƏMƏRİ

Bakı-Tiflis-Ceyhan neft kəməri

İllik həcmi 50 milyon ton neft

Ümumi dəyər – 3 milyard dollar

Ümumi uzunluq - 1768 km

Layihənin göstəriciləri:

- Ümumi uzunluğu- 1 075 366 m
- Boru diametri: 46" – 42" – 34"
- 6 kompressor stansiya (4 əsas, 2 PIG stansiyası)
- 51 klapən blok stansiyası
- Çıxarılmış qumt – 15 580 540 m³
- Doldurma materialının ümumi həcmi 8 313 622 m³
- Beton işlərinin ümumi həcmi 11200 m³
- Ümumi işçi miqdarı 12074 nəfər

“BTC Co”nun səhmlərinin bölünməsi:

	BP 30.10%
	SOCAR 25.00%
	CHEVRON 8.90%
	STATOIL 8.71%
	TPAO 6.53%
	ENI 5.00%
	TOTAL 5.00%
	ITOCHU 3.40%
	INPEX 2.50%
	CONOCOPHILLIPS 2.50%
	AMERADA HESS 2.36%

“BAKI-TBİLİSİ-CEYHAN” NEFT KƏMƏRİ

- ***Bakı-Tbilisi-Ceyhan Əsas İxrac Neft Boru Kəməri*** Azərbaycan neftinin Xəzər dənizindən Türkiyənin Ceyhan limanına, oradan Aralıq dənizi vasitəsilə Avropa bazarlarına nəqlini həyata keçirir.
- ***BTC 2003-cü ilin II rübündən 2005-ci ilin aprel ayına qədər inşa edilmişdir.***
- ***Kəmərin uzunluğu 1768 kilometrdir.*** Boru kəmərinin diametri 46/42/34 düymdür.
- ***Ötürmə qabiliyyəti gündə 1,2 milyon bareldir.***
- BTC boru kəmərinin obyektlərinə 2-si Azərbaycanda (Səngəçal daxil olmaqla), 2-si Gürcüstanda və 4-ü Türkiyədə olmaqla 8 nasos stansiyası, 3 (1-i Azərbaycanda, 2-si Türkiyədə) ərzinburaxma stansiyası daxildir.
- BTC boru kəmərinin neftlə doldurulmasına 2005-ci il mayın 6-da başlanılmış və ***bu kəmərlə nəql edilmiş ixrac xam nefti yüklənmiş ilk tanker 2006-cı il iyunun 4-də yola salınmışdır.***
- ***Ceyhanda rezervuarların sayı 7-dir.***
- ***Gəmi yükləmə qabiliyyəti 600 000 bareldən 2 milyon barelə qədərdir.***

“BAKI-TBİLİSİ-CEYHAN” NEFT KƏMƏRİ

- Bakı-Tbilisi-Ceyhan (BTC) boru kəməri hazırda əsasən ***Azəri-Çıraq-Günəşlidən hasil edilən nefti və Şahdənizdən hasil olunan kondensatı*** Azərbaycanından nəql edir.
- Bundan əlavə, ***Türkmənistandan gələn xam neft də bu boru kəməri vasitəsilə nəql olunmağa davam edir.***
- Həmçinin, ***BTC boru kəməri ilə müəyyən həcmlərdə Qazaxıstandan gələn Tengiz xam nefti nəql olunur.***

“BAKI-TBİLİSİ-CEYHAN” NEFT KƏMƏRİ

- İstismara verildiyi 2006-cı ildən etibarən ***BTC vasitəsilə nəql edilmiş ümümlükdə təxminən 2 milyard 30 milyon barel (272 milyon ton) xam neft Ceyhanda 2665 tankerə yüklənmiş və dünya bazarlarına göndərilmişdir.***
- BTC boru kəməri ***Azərbaycanda 13 rayon*** – Qaradağ, Abşeron, Hacıqabul, Ağsu, Kürdəmir, Ucar, Ağdaş, Yevlax, Goranboy, Samux, Şəmkir, Tovuz, Ağstafa rayonlarından; ***Gürcüstanda 7 və Türkiyədə 9 bölgədən keçir.***

“BAKI-TBİLİSİ-ƏRZURUM” QAZ KƏMƏRİ

- Bakı-Tbilisi-Ərzurum qaz boru kəməri Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda yerləşən **“Şahdəniz” yatağından çıxarılan qazın Gürcüstan və Türkiyəyə nəqli üçün** inşa edilmişdir.
- Kəmərin **uzunluğu 980 kilometr, diametri 42 düyümdür.**
- Boru kəməri **ildə 20 milyard kubmetrədək ötürmə gücünə malikdir.**
- Bakı-Tbilisi-Ərzurum qaz boru kəmərinə **ilk ixrac olunan qaz 2007-ci ilin martında vurulmuşdur.**
- Boru kəməri 1-i Azərbaycanda, 3-ü Gürcüstanda olmaqla **4 qaz təhvil stansiyasına malikdir.**
- Kəmərin digər adı **Cənubi Qafqaz Kəməridir.**

“BAKI-TBİLİSİ-ƏRZURUM” QAZ KƏMƏRİ

- **Layihə dəyəri 2,3 milyard dollar** olan kəmərin payçıları aşağıdakılardır:
 - BP (Britaniya) - 28,8%
 - SOCAR (Azərbaycan) - 16,7%
 - Lukoil (Rusiya) - 15,5%
 - Total S.A (Fransa) - 10%
 - Naftiran Intertrade (İran) - 10%
 - TPAO (Türkiyə) - 9%
- Kəmərin **texniki operatoru BP, kommersiya operatoru isə Statoil** şirkətidir.

“BAKI-TBİLİSİ-ƏRZURUM” QAZ KƏMƏRİ

- Cənubi Qafqaz Boru kəməri (CQBK) Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda yerləşən **Şahdəniz qaz yatağından hasil edilən qazı Gürcüstana və Türkiyəyə nəql etmək üçün inşa edilmiş qaz kəməridir.**
- Boru kəməri Bakı yaxınlığındakı Səngəçal terminalından başlayır. Bu boru kəməri **Türkiyə sərhədinədək Azərbaycanda və Gürcüstanda Bakı-Tbilisi-Ceyhan (BTC) neft kəməri ilə eyni marşrutdadır və Türkiyədə bu ölkənin qazpaylama sisteminə birləşdirilib.**
- Əraf mühitə və sosial sahəyə təsirlərin minimuma endirilməsi, eləcə də layihələrin birləşdirilməsi sayəsində əsaslı və əməliyyat xərclərinə qənaət edilməsinə nail olmaq məqsədilə bu kəmər **BTC neft ixracı kəməri ilə birlikdə və eyni tikinti dəhlizində inşa olunmuşdur.**
- Bu boru kəməri 2006-cı ilin sonlarında istismara verilərək **əvvəl Azərbaycana və Gürcüstana, 2007-ci ilin iyul ayından başlayaraq isə həm də Türkiyəyə Şahdəniz Mərhələ 1 qazını çatdırır.**

“TANAP” VƏ “TAP” LAYİHƏLƏRİ

- Şahdəniz Mərhələ 2 çərçivəsində hasil edilən qaz 3500 kilometr məsafə qət edərək Xəzər dənizindən Avropaya nəql ediləcək.
- Bunun üçün bir sıra mövcud infrastrukturun genişləndirilməsi və yeni boru kəmərləri zəncirinin inşa edilməsi tələb olunur:
 - Mövcud **Cənubi Qafqaz Boru Kəməri (CQBK)** Azərbaycan və Gürcüstan ərazisi boyunca yeni paralel boru kəməri vasitəsilə genişləndiriləcək;
 - **Trans Anadolu Boru Kəməri (TANAP)** Şahdəniz qazını Türkiyə ərazisi boyunca nəql edəcək;
 - **Trans Adriatik Boru Kəməri (TAP)** qazı Yunanıstan və Albaniya ərazisindən keçməklə İtaliyaya nəql edəcək.
- Bu layihələr birlikdə **Cənub Qaz Dəhlizi** kimi tanınır.

“TANAP” VƏ “TAP” LAYİHƏLƏRİ

İSTİFADƏ OLUNAN MƏNBƏLƏR

- Aras O. N., Süleymanov E. (2010), “Azərbaycan iqtisadiyyatı”, Bakı: Şərq-Qərb. <http://ebooks.azlibnet.az/book-qUreBt0n.html>
- Azərbaycanın statistik göstəriciləri.
http://www.stat.gov.az/menu/6/statistical_yearbooks/
- Bağırzadə E. (2011), “Bağımsızlığının XX. Yılında Azərbaycan Cumhuriyeti Ekonomisi”, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Güz (15), s. 277-312.
<http://elsenbagirzade.files.wordpress.com/2011/03/bagimsizliginin-20-yilinda.pdf>
- “BP Statistical Review of World Energy, June 2014”,
<http://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/Energy-economics/statistical-review-2014/BP-statistical-review-of-world-energy-2014-full-report.pdf>
- ARDNŞ, <http://new.socar.az/socar/az/home>
- BP Azərbaycan, “Əməliyyatlar və layihələr”,
http://www.bp.com/az_az/caspian/operationsprojects.html
- “Ötən əsrin müqaviləsi”,
<https://www.youtube.com/watch?v=5CoaG22Ff7c>